

**MMETỌ ỤMU AKA N'ALA IGBO DỊ KA
MGBOCHI NYE NTOLITE HA**

Si N'Aka

Chiamaka Patience Ilechukwu
Nnamdi Azikiwe University, Awka
cp.ilechukwu@unizik.edu.ng

Na

Daniel Ihunanya Ilechukwu
Nnamdi Azikiwe University, Awka
di.ilechukwu@unizik.edu.ng

Ụmị edemede

Steet Anambra dị n'ala igbo nke dị n'ọdịda anyanwụ nke Naijiria. Ndi Igbo bu ndi a maara di ka ndi na-ahụ ụmụaka n'anya. Ụmụaka ndi a na-adabere na nne na nna ha, ndi nkuzi na ndi ezi na ụlọ maka ihe o bụla na-akpa ha. Mmekorita a ụmụaka, nne na nna ha na ndi ọzọ na-enwe na-emetuta ihe niile banyere ha, otito ha, echiche ha, nsirihu ndu ha, mmekorita ha na mmadu ibe ha dg. ufodu nne na nna n'iji zuputa umu ha na-emeru umu aka ahụ n'ih i udi ntaramahuhu ha na-enye umu aka. N'ala Igbo, o na-ahia ndi nne na nna ahụ na ndi okenye ndi ọzọ so azu umu ntakiri ahụ ichoputa ihe bu mmeto na udididi mmeto di iche iche. Ufodu umu aka n'ala Igbo gabigara mmeto na-eziputa otu ma o bu otutu n'ime akparamagwa a ga-eziputa na nchocha a. Nchocha a ga-enyere nne na nna na ndi ọzọ na-azu umu aka aka ichoputa ihe ndi a.

Okwu di mkpa: mmeto umu aka, akparamagwa, ala Igbo

Okpurukpu okwu: mmeto umu aka, njirimara, ala Igbo, steet Anambra.

1.0 Okwu mmalite

Steet Anambra di n'ala Igbo nke di n'odida anyanwu nke Naijiria. O bu ezi na ulo di iche iche mebeputara ala Igbo, o bu ezi na ulo ndi a na-emebe umu nna na obodo, ebe obodo di iche iche na enwe ogbe ndi mejuputara ya. Ihe mebere ezi na ulo onye Igbo bu ezi nauo otu mkpuke, ubara mkpuke na ezi na ulo mbisa. Ezi na ulo bu mmalite ndu onye Igbo o bula, o na-atunyekwa otutu ihe n'izulite nwatakiri. Ezi na ulo na-azulite nwata ka o o wee nwee ike i kwuru onwe. Otutu mgbe e nwere iwu ndi na-achikwa umu aka nke ufodu n'ime ha so n'uzo mmeto umu aka. Otutu mgbe ndi nne na nna na ndi ọzọ na-azu umu aka na-agafe oke mgbe ha na-achọ inye umu aka ntaramahuhu nke na-emetuta omume na mmetuta nwata ahụ. Otu ihe putara ihe bu na ozuzu adabaghị adaba n'ala Igbo na-eweta mmeto n'ebe umu aka no. Nke a juputara n'ala Igbo ma buru nke a naghị etinye anya na ya (Ayinmode & Adegunoye 2011) mana n'oge

a, ndi mmadu ebidola tinyewe anya na ya. Mmeto na mgbahapu umuaka anatala ntinye anya anya gooment na ulo oru na-ahu maka nchekwa ndu di iche iche. Ufodu ndi nchocha na ndi nwere mmuta n'ihu banyere omume na echiche e meela nchocha na nke a iji choputa ntuala mmeto umu aka, ihe ndi na-akpata ya na ihe ndi ozoo gbara ya okirikiri nakwa nsogbu o na-ebute nye agumakwukwo umu aka ndi di otu a o kachasi di ka o si metuta umu aka ndi nwaanyi, mana o nwebeghi nke m huru e mere n'isiokwu a. Malite n'afu 1960, enweela otutu atutu eweputara iji kwaa mmeto umu aka di ka psychodynamic ma o bu psychopathology, atutu social learning, atutu attachment, ecological models, strengths and resilience framework na atutu social information processing. (Schelbe & Geiger, 2017).

2.0 Ntuleghari Agumagu

Mmeto umu aka abughizi ihe ohuu na ndu a. o bu ihe a na-ahu ebe nile na n'ogogo niile. A na-ahu ya na be ogbenye na-ahu ya na be ogaranya, be onye guru akwukwo na be onye agughi akwukwo. Ndi nne na nna na-emeru umu ha n'uzo di iche iche; ime ka ha lubiga oru ugbo oke, ma o bu zubiga ahia oke, ma o bu pitoo ha ebe e che na a na-emere ha ebere, imekpa umu aka akpotara di ka odibo ahụ nakwa idina umu aka n'ike. Alpebende, Umoren, Ukpebi & Ndifon (2010)

Altafin & Linhares (2016) kwara mmeto umu aka di ka mgbe nne na nna ma o bu onye nlekwa nwata sitere n'akparamagwa ya (di ka iti ihe, ima ihe) butere nwata ahụ mmeto ahụ, onwu, nwute dg. Mmeto na-aputa ihe n'uzo di iche iche di ka imeru ahụ, idina nwata n'ike, inara nwata ihe ya n'ike, igbu mmuo nwata dg.

Imeru nwata n'udi ma udi o bu nwere nnukwu ihe ima aka n'ihu nye otito nwata nakwa odinihu nwata ahụ, o na-ebutekwa ndaghachi azu n'agumakwukwo nwata ahụ, mmekorita ya na umu aka ibe ya na ihe niile banyere ndu ya (Foster na ndi ozoo; 2017). N'igbakwunye ihe na nke a, (Currie na Widom 2010) kwuru na mmeto nwata gabigara nwere ike imetuta ndu ya n'uzo di njo ubochi ndu ya niile, rukwaa ka o mere okenye di ka oria na-esite na mmeko nwoke na nwaanyi, obi iju oyi, enweghi anuri, enweghi mmasi na mmekorita.

Imeru umu aka bu otu n'ime nnukwu nsogbu gbara okpurukpu na steet Anambra nakwa n'ala Igbo na mba uwa gbaaa gburugburu. Mmeto umu aka na-emetuta ma nwata emeruru, ezi na ulo ya, obodo ya na oha na eze gbaa gburugburu. O bu n'ihu nke a ka otutu ndi na otu di iche iche na otutu ndi ode ji etinye ya anya. Urie Bronfenbrenner na (Schelbe & Geiger 2017) edeghi maka mmeto umuaka mana atutu ya gosiputara ihe ndi a na-ahu anya di ka

ighota ozuzu, mmekpa ahụ umu aka na nhafe mmekpa ahụ umu aka site n'ogbo rue n'ogbo bu ihe ndi ga-enye aka n'ihazi ajuju nchocha, usoro nchocha na nseke nchocha.

Atutu a nyere aka ighota ihe niile banyere umuaka, mmebe na otito ha, choputa ihe gburugburu nwere ike ime na ndu nwata ma nye aka ighota nsogbu imeru umu aka. Umu aka na ndi di iche iche na-enwe mmekorita n'ogogo ma o bu onodu di iche iche. N'ala Igbo, mmekorita ndi a nwere ike i bu nke a na-ahu n'ezi na ulo, agbataobi, ulo akwukwo, obodo, omenala na oha na eze. Mmekorita ndi a nwere ka o si emetuta echiche, omume na mmuo umu aka. Nke a mere na mgbe emeruru nwata, o na-eziputa ufodu akparamagwa na omume di ahaa. Ufodu n'ime akparamagwa ndi a ga-eziputa na nchocha a ga-enyere ndi nne na nna aka na ndi okenye ndi ozo ichoputa akparamagwa na omume ndi a umu aka na-eziputa mgbe ha gabigara mmeto.

2.1 Njirimara nwata gabigara mmeto

Umu aka emeruru emeru na-eziputa akparamagwa di iche iche n'oge di iche iche site n'udi mmeto o gabigara na gburugburu a no meru ya. Ndi na-aru na ngalaba na-ahu maka omume na akparamagwa mmadu n'ulo ogwu weputara uzo akparamagwa na njirimara itoolu e ji achoputa umu aka emeruru emeru. Ha gunyere; enweghi mmasi n'ua a/ndu, enweghi nkwenye n'onwe, njiamahu n'imuta akwukwo, inoro onwe, igba mgba, ike nkwucha, inwe aka ike, ikpa agwa okenye ezighi ezi. Nchocha a agaghi eleba anya na ihe ndi metutara uburu di ka o si metutu mmeto, o bu nani n'akparamagwa putara ihe a na-ahu n'umu aka emeruru emeru n'ala Igbo.

2.1.1 Iwe oku

Ndi omumu maka akparamagwa na omume mmadu na-akowa na iwe oku di n'uzo abuo, nke mbu nke iyi egwu, nkuda mmuo ma o bu mkpasu iwe nwere ike iwete ebe nke ozo bu nke a kpacha anya iji wee nweta ihe a na-achio. Iji omumatu kowaa ya, na nke mbu, mgbe e yiri nwata egwu, o wee iwe ma meghachi onye mere ya ihe o mere ya, ebe nke abuo bu mgbe nwata ji anya ike megide umu aka ndi ozo. (Ford et al., 2010) .ihe nke a gosiri bu na umu aka emeruru nwere nnukwu ohere iwe iwe oku. Ufodu n'ime umu aka emeruru emeru bu ndi mutara iwe oku na mmalite ndu ha site n'akparamagwa nne na nna ma o bu ndi ndu ha na iji uzo ekwesighi taa umu aka ahuhu, nke a ga-emezi na ufodu ga na-eji aka ike ma o bu iwe oku were eso ma o bu edozi okwu daputara ya na nwata ibe ya. Nke a mere na ha na-eji iwe na okwu ojoo emeso umuaka ibe ha omume kariu umu aka agabighaghi mmeto. Ha na-ejikwa iwe eso egwuregwu nkiti ndi ogbo ha gwusaara ha. Nchikota ihe niile bu na umu aka emeruru emeru ji iwe emeso onye o bula omume, ma ndi ezi na ulo, ndi enye na ndi ogbo ha.

2.1.2 Enweghi nkwenye n'onwe

Otu n'ime ihe mmetọ ụmụ aka na-ebute bụ enweghi nkwenye n'onwe. O di mma ka anyi cheta na inwe nkwenye n'onwe so n'otu ihe na-enyere nwata aka ito nke oma. Enweghi nkwenye n'onwe bu mmadu inwe echiche di iche iche ma nke ojo ma nke oma gbasara ndu ya. O bu uzọ mmadu si akpo onwe ya asi, iso onwe, iju onwe na igbahapu onwe nke na-eme ka mmadu huta onwe ya na o nweghi ihe o puru ime n'uwa, na o bu onye dara ada (Gerber 2001). Enweghi nkwenye n'onwe na-eme ka umu aka huta onodu o bula ha no na ya adighi mma n'uzo joro njo kari nke ukwu. E lee anya nke oma na nsogbu enweghi nkwenye n'onwe, a choputara na umu aka emeruru emeru na-ahuta onwe ha di ka ndi nne na nna ma o bu ndi ndu na ndi okenye ha na ha bi ahughi n'anya n'ih na ha kweere na o buru na ha huru ha n'anya na ha agaghi ekwe emeruo ha. Udi mmeto nwata gabigara na-ewetekwa ogogo enweghi nkwenye n'onwe o ga-ahuta inwe ya na ya. Ima atu; umu aka emeruru site n'idina n'ike na-aka enwe enweghi nkwenye n'onwe kari ndi ozo, ha na-ahu onwe ha ka ndi enweghi uru ha bara, ndi o bu nani ihe ha di mma ya bu idina n'ike. Ufodu na-ahuta onwe ha di ka ndi adighizi ndu, anaghi ahụ anya n'ih na o nweghi onye choputara ihe ha na-agabiga ma o bu zoputa ha n'aka ndi na-edina ha n'ike o kachasi o buru na mmeto ahụ emeela otutu ogologe oge. Nwata emeruru emeru site n'idina n'ike na-ahuta onwe ya di ka onye etozughi oke, enweghi uru o bara, ekwesighi igosi ihunanya na nleru anya (Wickham & West 2002).

N'ala Igbo, umu aka emeruru emeru site n'idina n'ike anaghi nkwenye n'onwe tinyere na ha anaghi enwenwu mmekorita n'etiti ha na umu aka ibe ha otu a ka o dikwa n'ebe umu aka ndi ozo gabigara otu mmeto ma o bu nke ozo.

2.1.3 Inoro onwe

Inoro onwe bu otu n'ime akparamagwa e ji amata nwatakiri gabigara ma o bu na-agabiga mmeto. O na-achoro inoro onwe ya mgbe o bula, o nagh achoro ka ya na ezi na ulo, umu akwukwo na ndi ogbo ya nwee mmekorita n'udi o bula. O nagh achoro i no ebe igwe mmadu no ma gbanaghi ihe o bula ga-eme ka o puta n'igwe n'ih na o kwenyere na o buru na o nwee ka o si ghara imetenwu ihe a turu anya n'aka ya na o ga-ebutere mmeto ozo. Inoro onwe nwere ike i bu nke ime mmuo ma o bu nke a na-ahu anya. Udi mmeto nwata gabigara na-atunye utu na etu o si achoro inoro onwe ya. Ufodu nne na nna na-emeru umu ha site n'oke mmekpa ahụ na eme kwa nke a site n'iji aka ike were azu umu ha. Nke a na-eme ka ihere na-eme umu aka ahụ, ha na-achoro inoro onwe ha, nke a na-ebute otutu nsogbu nye umu aka. Ha nwere ike si n'egwuregwu ma o bu ihe ndi na-emebu ha obi anuri wezuga onwe ha. Echiche joro njo ha na-eche banyere onwe ha ga-eme ka mmuo ha di ala juo oyi, nke a ga-emekwa ka umu aka ndi ozo ghara ichoro ka ha ya nwee mmekorita. Mgbe ufodu nwata ahụ nwere ike

gbanwee ndi enyi, merekwa enyi n'etiti nwere udi ajo echiche o nwere banyere ndu. (Ellsworth 2007).

Inoro onwe a na-aputa ihe n'udi n'udi site n'udi mmeto onye ahụ gabigara, ufođu anaghị achọ ka mmadu bia ha nso, ebe ufođu anaghị achọ ka mmekorita miri emi n'etiti ndin okenye ma o bu umu aka ibe ha no o kachasi ndi gabigara mmeto idina n'ike. Nwata iwezuga onwe ya puo n'ihe na-eme n'okirikiri ya bu otu n'ime njirimara e ji amata umu aka gabigara mmeto na steet Anambra. Umu aka ndi a na-eche na ihe kasi mma bu iwezuga onwe ha n'ihe na-eme n'akuku ha ma kwusi isonye na ihe o bu la umu aka ibe ha na-eme mana ha amaghị na nke a ga-eme ka nsogbu ha joo njo kara ma weta ndaghachi azu n'otuto ha.

2.1.4 Ike nkwucha

Umu aka gabigara mmeto na-eke nkwucha mgbe o bu la. Ha na-eke nkwucha oge o bu la ichoputa ebe ihe egwu/mmeto nwere ike isi biaru ha nso. Umuka gabigara mmeto idina ha n'ike na ahuta onwe ha di ka ndi anu ahụ ha nwere nsogbu, ha na-anọ n'egwu mgbe o bu la. Nke a na-eme ka o noro na nkwucha na ujo mgbe o bu la imata mgbe ihe egwu ji abia ma mgbe o no ebe ihe egwu ga-eme ya ma mgbe onoghi (Wickham & West, 2002). N'oge di ka oge a nwata ahụ na-agba mbo izoputa onwe ya n'ihe di ka a ga-asị na o kweghi omume, iji gbanari mmeto ozo n'odinihu. Ike nkwucha di ka Krill (2005) si choputa nwere ike i putu ihe n'uzo ndi a; ahụ ima jijiji, oke nchekasi, iche na mmadu na-ele ya anya mgbe o bu la, iche na onwere ihe ojoj na-achọ ime, amaghị ihe onye ozo na-eche maka ya o kachasi onye na-emeru ya, ileghari anya n'azu ma o bu okirikiri ya na ahụ ya oge o bu la,, igba mbo hu na uzo mechiri emechi oge o bu la, , i ma ebe ndi no ya okirikiri gara, igbanahu ibi oma, mmetu aka n'udi o bu la, mmeko nwoke na nwaanyi, arahughi ura nke oma na ike nkwucha mgbe a na-arahu ura, ya bu otu anya mechiri emechi ebe nke ozo ghe oghe. Nwata o bu nne ma o bu nna ya na-emeru eneghi ebe o ga-agbaga nke a na-eme ka onodu ya jonyewakwuo njo. Mmeto abughi ezigbo ihe, o bughkwa ihe nwata na-e bunwu nani ya, nke a mere na umu aka na-agabiga mmeto na-achọ uzo ha gae si kwusi ya ka o ghara I mere gaa n'ihu.

2.1.5 Mkpoghachi echiche azu

Mkpochaghachi echiche azu bu mmadu icheta ihe ndi mere ya n'oge gara aga nke mmetuta ya nwere ike i nke onu, iwe, mwute, ariri dg. mkpoghachi echiche azu bu ihe umu aka gabigara mmeto na-ahutakarị onwe ha na ya mgbe o bu la, mgbe nke a mere o na-a bu oghatuhie nyere ihe o bu la ha na-eme ma o bu choro ime. Mkpoghachi echiche a na-eme ka onodu ha jowanye njo. (Musicar & Josefowitz 1996).umu aka emeruru na-abu ha nokata ha echeta mmeto di iche iche ha gabigara nke a na-emetuta ha n'uzo puru iche ma na-ewetere obi ojoo na iru uju. Mgbe ha chetara ihe ndi ha gabigara ha na-anọ n'igba n'ime onwe

hs iji wee puo n'ihe ha huru onwe ha na ya. O na-eme ka mmuo ha juo oyi. O na-eme ka ha zere ufođu mmadu na ufođu ebe iji wee mara ma ha ga-echefu ufođu ihe. O na-eme ka mmeto ahụ di ohu n'obi ya. O na-emekwa ka ha noro n'egwu, ghara inwe olile anya ma nwee mgbagwoju anya n'uwa.

2.1.6 Echiche Igbu onwe

O di otutu akparamagwa ndi mmadu na-etinye onwe ha na ya mgbe ike uwa gwuru ha iji wee mee ka onwu ha di nso, di ka inubiga mmanya oke, ise ihe osise dg. Echiche mmeto ha gabigara na-eme ka umu aka di otu a na-eche nani echiche ihe ha ga-eme ka ha wee nwuo si n'uwa a puo. N'ih na echiche ha bu nke juputara n'ujo, enweghi olileanya, ihe na-agbata ha nobi mgbe o bu la bu ka ha nwuo, o kachasi mgbe o gbaliri otutu mgbe I si na mmeto a puta ma o mitaghi mkpuru, nke a ga-eme ka echiche na nkwenye ha nile buru na o bu nani onwu bu uzo mgbapu. (Cutler, 2014).

Di ka m kwuburu na mbu, umu aka gabigara mmeto na-echekari igbu onwe ha n'ih na ha eneghi ihe na-enye ha onu n'uwa, echiche ha na-eputa n'ujo, enweghi enyemaka/olileanya, iwe na ihe ojo ndi ozo. O bu echiche ojo ndi a na-eme ka ha bido chebe maka iwere ndu ha n'ih na otutu n'ime ha hutara onodu ha no na ya di ka nke nkwas ma o bu uzo mgbapu. Nchikota echiche ha bu na o nweghi ihe ha di ndu eme. Ufođu mgbe ha na-ekwuputa ya bu echiche ha ekwuputa n'onu mana otutu mgbe ndi no ha okirikiri anaghi ege nti ma o bu nye ihe ha kwuru nghota kwesiri ekwes. Ufođu n'ime okwu ndi a gunyere: "o di ka ya buru na m nwuru anwu", "o ga-akara m mma inwu anwu", "o nweghi ihe m di ndu eme". O dikwa mkpa ikwu na echiche igbu onwe na-aka aputa ihe n'ebe umu aka gabigara mmeto idina n'ike no kari ndi ozo di ka Altun (2018) siri choputa.

2.1.7 Enweghi mmasi na mmekorita

Mmekorita bu mmadu ime ka onye ozo mara ihe di ya n'obi, mmetuta obi ya nke ga-eweta idi n'otu, mbajakota na ezi mmetuta n'etit mmadu na ibe ya. A nagh akọ akuku mmekorita n'ebe ndi gabigara mmeto no, o kachasi mmeto idina n'ike. Nke a sokwa na otu nnukwu nsogbu gbara okpurukpu ndi mmadu na-agabiga taa; igba alukwaghim, nkewa n'ezi na ulo dg. ga-atunye anyi azu nsogbu ndi gabigara mmeto idina n'ike na-agabiga n'ihe gbasara mmeko nwoke na nwaanyi

Mmekorita nyere ohere onye ozo ibanye n'ime ndu ime anyi na-ebi nke ga-eme ka e nwee mmekorita na mbajakota onu. Mgbe e meruru mmadu, o na-ahia ya ahụ ime nke a, o bukwanu n'ih mmeto o natara n'oge gara aga n'aka nne, nna, di, nwunye, umu nne, agbata obi, ndi nkuzi, nwa odibo dg. Nke a ga-eme ka ha na-atu mmekorita egwu nke ukwu. Ha na-agbanari o bu mmatu aka nkiti si

n'aka ndi enyi, ezi na ulo, di ma o bu nwunye n'ihina na o na-akpoghachi ako na uche ha azu n'ihe ndi mere ha n'oge gara aga, nke a na-ebute ogbochi nye mmekorita ha na onye ozo n'odinuhu di ka Nielsen. Wind, Thomsen & Martisen (2018) siri choputa.

Ihe ozo di mkpa ikwu bu na otutu mgbe ndi gabigara mmeto na-achoputa mmekorita na ngosi ihunanya mana n'ihina ihe ha gabigara, ha na-atu egwu mgbe o bala a choputa igosi ha nke a. n'ihina enweghi mmekorita ha choputa bu nke ha na-atu egwu ya ma a choputa igosi ha ya, o na-eme ka ha nwee agwu mmekorita nke nwere ike iduba ha n'iji ngwa di iche iche akwaso onwe ha ike iji nweta afọ ojojo. Ozo bu na o na-eme ka onye ahụ na ezi na ulo ya o kachasi nne na ya ghara inwe ezi mmekorita, ufodu anaghikwa achoputa nwa n'ihina na-atu egwu na ha agaghiekpuchinwu umu ha puo na mmeto ha gabigara, n'ihina nke a na o ka mma na ha amutaghi nwa ga-agabiga ihe ha gabigara. Sanderson (2006)

2.1.8 Oke nchekasi

Ufodu mgbe a hu nwata na-agabiga mmeto, a na-ewe ya ka onye ara ma o bu onyeisi adighi mma mana ihe anyi aghotaghi bu na nwata ahụ no n'oke nchekasi. Oke nchekasi bu ihe n'esi n'ime mmuo mmadu puta nanu aru ya. O bu ihe na-aputa mgbe e yiri mmadu egwu nke nwere ike igunye ihe egwu ime mmadu, enweghi enyemaka ma o bu ihe a na-amaghi. Idina nwata n'ike di ka Maniglio (2012) siri choputa na-ebute oke nchekasi n'ebe nwata ahụ no.

Oke nchekasi na ujo na-eyitewe mana oke nchekasi kariji ujo, n'ihina na o kara di mfe i puta n'ujo karija oke nchekasi. Afọ ole umu aka gbara so atunye utu n'etu o ga-esi na-eziputa mmeto, umu aka pere mpe anaghi eziputakari mmeto ha na-agabiga n'uzo woro anya ka ndi bulitegoronu kama ha na-eziputa ufodu n'ime ihe ndi na-eziputa oke nchekasi di ka itu mmadu egwu, itu ochichiji egwu, itu anumamu egwu dg.(Freeman & Ronen 2007)

2.1.9 Enweghi mmasi ilaghachi azu ma akwukwo gbasaa.

O di mkpa ikwu na umu aka gabigara mmeto na-eziputa mmetuta ha n'uzo di iche iche mana na otu a choputara bu igbapu oso n'ulo ma o bu enweghi mmasi ilaghachi azu n'ulo ma akwukwo gbasaa di ka Hall, Williams & Elliman (2009) siri choputa. Ha na-ahuta ulo akwukwo di ka ebe mgbaputa ha n'agbanyeghi na ufodu n'ime ha na-achoputa ihu nne ha ihu na o no nonodu di mma, n'ihina ha kwenyere na o bu nna ha bu nsogbu ha nwere. Umu aka ndi a na-achoputa ka gbuo oge n'ulo akwukwo tupu ha alaa, ha ga-ama uzo wee bia ma buru ndi ikpe azu ga-ala. O ga-achoputa inogide ka ji malite iji o burugodu na o butere ya ntaramahuhu n'ulo akwukwo, o na-ahuta ya na o kara yam ma karija ilaghachi azu n'ulo McGee (2000).

Otu ajuju anyi ga-aju onwe anyi bu ginị kpatara o ji ahia umu aka ahụ ilaghachi azu na be ha ma akwukwo gbasaa. O di otutu ihe nwere ike ibute nke a. ufodu umu aka na-ahuta ezi na ulo ha di ka ebe enweghi nwereonwe, ebe a na-ekekpa ha nke ukwu, onye nne na nna ya gbara alukwaghi m, onye o bu ya na nwunye nna ya ma o bu di nne ya nke o na-ahughi n'anya bi. na nchikota otu ihe doro anya bu na umuaka na-agbapu n'ezi na ulo mgbe nne na nna ma o bu onye na-eloda ha anya na-emeru ha. Ufodu mgbe a si ha si n'ulo akwukwo laa, ha agaghi ala kama ha a na-akwughari n'okporo uzọ, bu nke nwere ike itinye ya n'imuta umu nkiri nka agwa a na-ahụ n'ime umu aka n'akwughari n'okporo uzọ na-eziputa. ima atụ; ufodu umu aka edinara n'ike n'ekpebizi I biri ndu akwamiko gawa, nwekwazie mmasi na ya. Ufodu na-abanye n'igba akwuna n'ihia na ha hutara ya di ka uzọ ha ga-esi na-akpata ihe ha ga-eri, nuo ma yie, o kachasi ndi a na-enye o bere onyinye di ka ihe nracha ma o bu ihe enweghi isi mgbe e dinasiri ha n'ike.

O dikwa mkpa ikwu na umu aka no n'udi onodu a, mgbe ufodu amnaghi enwe mmasi i bia akwukwo n'oge n'ihia ike ogwugwu, iwe, enweghi mmasi dg. ha na-akpachapu anya mgbe ha na mmadu na-akpa nkata, ha anaghi ege nti na klas. O buru na onye nkuzi choputagodu mgbanwe di otu a, ha anaghi ekwe ekwuputa ihe ha na-agabiga.

3.0 Nchikota

O na-ahiwaga umu aka emeruru emeru ahụ, na-atu ha egwu ma na-eme ihere imepe onu koro onye ga-azoputa ha ihe ha gabigara okachasi na steet Anambra. i mata njirimara umu aka gabigara mmeto ga-enye aka i mata nwata na-agabiga ihe mgbu nke mmeto. N'agbanyeghi na ufodu nne na nna anaghi eleru umu ha anya otu o kwesiri bu nke na-aju mmuo umu aka ndi a oyi i me ka ha mara ihe ha na-agabiga. O kwesikwara ka anyi mata na o bughị mmeto nile nwata na-agabiga ka i ga-achoputa site n'akparamagwa a huru anya. Nke a na-enye nsogbu i choputa udi mmeto nwata na-agabiga. Na nchikota o di mkpa I kwu na o bu oru diiri nne na nna, ndi ndu, ndi nkuzi ilekota na ikpuchite umu ha ka ha ghara idaba na mmeto. Iji mee nke a, nne na nna ga-agba mbọ mọ umu ha di ka akwukwo, ghotu nwata ahụ ka o ga-abu o nwee ka mmiri siri baa opi ugbuguru, ha achoputa ososo ma mee ihe kwesiri ka ha mee. O di mkpa ka ndi nne na nna na-ege umu ha nti, were anya na-agwa ha okwu, choputa ihe nwata na-ekwu n'ejighi iwe na onuma n'uzo di nwayoo di ka (Goldman, Hain & Liben 2012) siri choputa.

Edensibia

Altafim, E.R.P., & Linhares, M.B.M., (2016). Universal Violence And Child Maltreatment Prevention Programs For Parents. A Systematic Review. Psychosocial Intervention, 25(1), 27-38

- Altun, H. (2018). Assessment Of Depression Level, Suicidal Thoughts, And Suicide Attempts In Childhood Sexual Abuse. *Psychiatry and Behavioral Sciences*, 8(3), 111-117.
- Ayinmode, T., & Adegunloye, O. (2011). Parenting Style and Conduct Problems in Children: A Report of Deliberate Self-Poisoning In A Nigerian Child. *SAJP*, 17(2), 60-63.
- Apebende, E.E., Umoren, G., Ukpebi, B., & Ndifon, R.A. (2010). The Influence Of Child Abuse On The Academic Performance Of Primary School Pupil In Cross River State, Nigerian (Ihu 470-478) In African Research Review, An International Multi-Disciplinary Journal, Ethiopia. Vol. 4(1) January 2010. ISSN: 2017-0083 (Online)
- Currie, J., & Widom, C.S., (2010). Long-Term Consequences of Child Abuse and Neglect On Adult Economic Well-Being-Child Maltreatment, 15(2)
- Cutler, J. (2014). *Psychiatry*. Oxford: University Press.
- Gerber, C. (2001). *Christ-Centered Self-Esteem: Seeing Ourselves Through God's Eyes*. Missouri: College Press.
- Foster, R.H., Olson-Dorff, D., Reiland, H.M., & Budzak-Garza, A., (2017). Commitment, Confidence and Concerns. Assessing Health Care Professionals' Child Treatment Reporting Attitudes, Child Abuse and Neglect, (67) (54-63).
- Goldman, A., Hain, R., & Liben, S. (2012). *Oxford Textbook of Palliative Care for Children*. Oxford: University Press.
- Krill, W. (2005). *The Gentling Workbook For Teen And Adult Survivors Of Child Abuse*. London: Loving Healing Press.
- Maniglio, R. (2012). Child Sexual Abuse in the Etiology of Anxiety Disorders: A Systematic Review of Reviews. *Trauma, Violence, & Abuse*, 14(2) 96-112.
- Mcgee, C. (2000). *Childhood Experiences of Domestic Violence*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Musicar, L., & Josefowitz, N. (1996). Flashback Phenomena In Survivors Of Childhood Sexual Abuse: A Four-Stage Treatment Model. *Journal of Contemporary Psychotherapy*, 26(2), 177-191.
- Sanderson, C. (2006). *Counselling Adult Survivors of Child Sexual Abuse*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Schelbe, L., & Geiger, J. (2017). *Intergenerational Transmission Of Child Maltreatment*. New York: Springer.
- Wickham, R & West J, (2002), Therapeutic Work with Sexually Abused Children. Bulletin of the Transilvania University of Brasov. Series VII. Vol 12(61). No 2-2109 208 Londn: Sage Publication